

БАЛАНСУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ОСНОВНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ЯК УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Н.В. Павленко, кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін ННІПФПКМ ХНУВС

Необхідність модернізації українського суспільства давно вже не викликає жодних сумнівів. Останні десять років ця проблема широко обговорюється як в політичних, так і в експертних колах. Але всі попередні спроби оновлення основних політичних та економічних інститутів закінчилися своєрідною деградацією – формуванням системи олігархічного типу, яка загальмувала рух України до світових стандартів в усіх суспільних сферах. На наш погляд, причини такого результату треба шукати у відсутності балансу інтересів основних макроекономічних суб'єктів (держава, бізнес, населення), які утворюють вершини «суспільного трикутника».

Короткострокові інтереси бізнесу і населення є різними. Бізнес прагне до концентрації життєвих благ у найбільш успішних економічних і політичних суб'єктів. Населення вважає за краще більш рівномірний розподіл благ. Заради досягнення довгострокового успіху суспільства в цілому забезпечити гармонізацію їх поточних інтересів має держава. Загальним принципом такої гармонізації є, з одного боку, сприяння держави у реалізації інтересів бізнесу на зовнішніх ринках, а з іншого – підтримка населення усередині країни. Обидві ці мети взаємопов'язані, оскільки тільки стабільне суспільство може бути конкурентоспроможним.

При цьому потрібно пам'ятати, що держава, хоча і є породженням суспільства, виступає самостійним макроекономічним суб'єктом з власними інтересами, що персоніфікуються у інтересах бюрократії, яка має тенденцію до розширеного відтворення. Суспільство має делегувати державі лише ті завдання, які воно не може виконати само, наприклад, встановлення норм і правил, гарантування їх дотримання, забезпечення національної безпеки, стратегічне планування, соціальний захист. Саме через наявність значного кола таких завдань суспільство терпить державу з її неефективністю та монополією на насильство. Сфера діяльності держави тим ширше, чим слабше суспільство. Тому влада постійно має спокусу його ослабити заради збереження або розширення свого впливу, що призводить до зменшення ефективності та програту у зовнішній конкуренції.

Бізнес активніше і організованіше за населення, тому держава має будувати відносини, перш за все, з ним. Однак якщо влада відривається від населення, перестає бути відповідальною перед ним, вона неминуче стає неефективною. Тоді народу доводиться заявляти про свої інтереси і поправляти її за допомогою різних способів політичного протесту – від конвенційних до неконвенційних. Іншим негативним наслідком втрати зв'язку держави з населенням є те, що держава таким чином позбавляється необхідної точки опори у відносинах з бізнесом. В результаті вона або підкоряється йому, або підминає під себе. У першому випадку влада перетворюється на інструмент реалізації інтересів бізнесу і втрачає можливість виконувати свої суспільні функції. В другому випадку – держава придушить творчий потенціал підприємництва, а потім і всього суспільства. Тільки спираючись на населення держава отримує можливість говорити з бізнесом від імені решти суспільства, виконуючи функції стратегічного планування і вироблення норм і правил, необхідних для досягнення її цілей.

Аналіз становлення держави в Україні показує, що участь народу у цьому процесі була зведена до мінімуму. В результаті держава залишилася з бізнесом сам на сам і була приречена. На початку 2000-х років сформувалися олігархічні конгломерати, які встановили прямі зв'язки бізнесменів з бюрократією і партійними структурами, що створило живильне середовище для розквіту всеохоплюючої корупції. Через своїх представників, що були введені в органи законодавчої, виконавчої і судової влади, ці політико-фінансові клани почали визначати пріоритети національної економіки та політики. Виходячи з власних інтересів, пов'язаних з первинним нагромадженням капіталу, вони побудували досконалі корупційні схеми перерозподілу державних коштів, а також коштів населення на свою користь і виводу їх у офшорні зони. Звісно, що у таких умовах годі було і чекати на побудову в Україні інноваційної системи та модернізацію економіки. Для цього у великого бізнесу не було жодних стимулів. Бюрократія, органічно включена у корупційні схеми, також не мала стимулів до змін статусу кво і всіляко стримувала громадянську активність населення, яке єдине було невдоволене гальмуванням соціально-економічної модернізації.

Апофеоз процесу формування системи симбіозу великого бізнесу і держави, який відбувався незважаючи на протестні настрої населення, проявився у захопленні влади (щоправда, формально

легітимним способом) представниками одного з олігархічних кланів та наступному застосуванні всієї сили держави з метою знищення конкурентів на політичній та економічній арені. Монстр, створений олігархією, ледве не знищив її саму. Бізнес заради власного порятунку змушений був підтримати протестні настрої народу, і це ситуаційне єднання двох складових суспільства призупинило свавілля держави...але поки що не знищило його першопричину – симбіоз влади і бізнесу.

Залишається велика ймовірність того, що олігархічна система спробує відновитися у новій, більш «демократичній» формі. Адже ані олігархічні клани, ані бюрократія насправді не зацікавлені у руйнуванні таких звичних і зручних корупційних схем розкрадання державної власності та коштів бюджету, використання монополю високих цін, «відкатів» і податкових преференцій. Насправді їх обурили лише зухвалі рейдерські захоплення з боку «першого серед рівних». Тому доки не буде знищена сама можливість рентоорієнтованої поведінки, великий бізнес не відмовиться від спроб проникнення у владу. І якщо нові реформатори справді бажають знищити олігархію, розірвавши зв'язок між великим бізнесом і бюрократією, потрібно, перш за все, боротися з корупцією у сфері державних закупівель та управління державною власністю, запровадити законодавчі вимоги щодо розкриття особи справжніх власників компаній та банків, що полегшить антимонопольне регулювання, зробити прозорою діяльність бюрократичного апарату, запровадити систему електронного уряду. Тільки знищення джерел отримання ренти може спрямувати зусилля великого бізнесу в інноваційну сферу.

Соціальною базою модернізації суспільства є населення, і також малий і середній бізнес, який суттєво постраждав від панування олігархічної системи. Саме в цьому середовищі спостерігається найбільший запит на реформи. Спираючись на дану соціальну базу, яка вже стала підґрунтям для формування громадянського суспільства, держава може відновити баланс у своїх відносинах з великим бізнесом. Якщо ж вона знову проігнорує прагнення населення до змін і не скористається його згодою перетерпіти болючі реформи, наступний спалах протесту може виявитися ще більш руйнівним, оскільки соціальна свідомість формується сьогодні не тільки на революційних, але і на воєнних барикадах.

Висновок. Модернізація в Україні гальмується існуванням олігархічної політико-економічної системи. Її формування стало наслідком дисбалансу у відносинах трьох вершин «суспільного трикутника»: держави, бізнесу і населення. Відновлення цієї рівноваги можливо лише за умови контролю з боку суб'єктів громадянського суспільства за напрямком і ходом реформ, оскільки решта учасників процесу модернізації практично не зацікавлені в її проведенні.

Одержано 07.11.2014